

Over literatuurprijzen

Een sceptische voorbeschouwing op de uitreiking van de Libris-literatuurprijs
Frans Dijkstra, 5 mei 2015

Op 13 mei 2015 wordt de Libris-literatuurprijs uitgereikt aan een van de zes genomineerden (zie inzet). Sinds vorig jaar heb ik de gewoonte om bij de bekendmaking van de shortlist voor een literaire prijs al die boeken aan te schaffen, voor zover ik ze nog niet had, en te zorgen dat ik ze gelezen heb voordat de jury met zijn uitspraak komt. Daarmee doe ik waarschijnlijk precies wat de uitgevers graag willen. Ik weet niet hoe lang ik deze gewoonte zal volhouden, want genomineerde literaire boeken maken zelden de loftuitingen waar waarmee hun uitgevers de omslagpagina's versieren.

Librisprijs 2015 - De shortlist

[Ik kom terug](#), Adriaan van Dis - Augustus
[Roxy](#), Esther Gerritsen - De Geus
[Teatro Olimpico](#), Kees 't Hart - Querido
[Godin, held](#), Gustaaf Peek - Querido
[Monte Carlo](#), Peter Terrin - De Bezige Bij
[De consequenties](#), Niña Weijers - Atlas Contact

Elke romanschrijver wil een verhaal vertellen. Dat is althans de indruk die de uitgevers wekken met de flaptekst. Een paar grepen: (1) *Roxy is 27 als haar man met zijn minnares verongelukt. (...) Haar familie ontfermt zich over haar, maar Roxy zoekt geen troost, ze zoekt een vijand.* (2) *Twee Haagse theatermakers worden uitgenodigd om een toneelstuk te produceren voor het fameuze Teatro Olimpico in Vicenza. (...) er ontstaan bijzonder veel problemen en het is kort dag. Hoe komen ze aan geld voor de productie?* (3) *Net voor de start van de grand prix formule 1 is het publiek getuige van een vreselijk ongeluk. De bescheiden Jack Preston, monteur bij Team Lotus, redt het leven en vooral het gezicht van Deedee, jonge filmster en belichaming van de nieuwe zeden.*

'Dat zijn ideeën waar een mooi verhaal over te vertellen is!', denkt de argeloze lezer die zo'n boek in de schappen ziet liggen en hij neemt het boek mee naar de kassa, waarmee het doel van de flaptekst is bereikt.

Een auteur die genomineerd wil worden voor een literaire prijs, een debutant die voor zijn volgende roman ondersteuning uit een cultuurfonds wil verwerven, of een gevierde auteur die nog meer lovende recensies wil oogsten om de verkoopcijfers op te drijven, zij allen worden geleid door heel andere drijfveren. Een literaire auteur gaat niet zomaar een verhaal vertellen. Dat moet verpakt worden in ingenieus door elkaar gevlochten lijnen op verschillende niveaus, die de lezer pas helemaal op het laatst met elkaar in verband kan brengen. Nog beter is het als verschillende lijnen en niveaus helemaal niet tot een oplossing komen. Dan schrijf je pas echte literatuur! In één van de genomineerde boeken is de hoofdpersoon een schrijfster. Haar recept is *'Do not tell, show it'*. Je schrijft niet *'hij was depressief'* maar je beschrijft zijn gedachten en gedrag, zodat de lezer begrijpt dat hij depressief is. Je vertelt een verhaal niet, maar je weeft brokken tekst door elkaar, die bij de lezer een vage indruk geven van het verhaal dat je niet uit je pen laat komen. Op die manier maak je literatuur voor gevorderde lezers. Er zijn verschillende literaire technieken om dat doel te bereiken.

Vertel weinig, suggereer veel

Je vertelt aan het begin van een boek niet waar het verhaal over gaat. Dat doen zelfs thrillerauteurs niet. Je roept een mistige sfeer op, die er voor zorgt, dat de lezer na de eerste 10 pagina's nog geen flauw idee heeft waar het naar toe gaat. Na 30 of 40 pagina's moet je wel de suggestie van een verhaal hebben gewekt, anders legt de lezer het boek terzijde. Als personen en situaties bij een volgend hoofdstuk veranderen, moet je dat niet beschrijven. Een middelmatige thrillerauteur schrijft een datum en plaats boven een nieuw hoofdstuk, maar een literaire auteur doet dat natuurlijk niet. Als er iets verandert, dan moet de lezer dat zelf maar merken. De 'ik' of de 'hij' of

'zij' in een nieuw hoofdstuk kunnen best een andere persoon zijn. Een lezer die dat niet snel genoeg snapt moet af en toe maar een paar pagina's terug bladeren.

Je introduceert je personages niet. Hun namen noem je pas na vele pagina's en je vertelt niet hoe ze in relatie staan tot wat eerder is verteld. En als je dat wel doet, doe je dat met vertraging nadat ze al eerder zijn opgetreden. Kortom, je houdt de lezer zo lang mogelijk in het ongewisse. Mochten er bij de lezer bepaalde suggesties opkomen, dan bevestig je die niet. En je laat aan het eind van het boek de gesuggereerde verhaallijnen onafgemaakt. Een 'ontknoping' kan natuurlijk helemaal niet. De superspeurder die aan het eind van het verhaal uiteenzet hoe het allemaal is gebeurd hoort in een literaire roman niet thuis. Hoe lastiger het voor de lezer is om de samenhang in een roman te begrijpen, hoe hoger je scoort in de literaire kritiek: *'Virtuoos gecomponeerd', 'als een verfrommelde tekening die langzaam wordt uitgevouwen en gladgestreken', 'compositie van grote elegantie', 'de complexiteit van de wereld wordt verrassend ongecompliceerd getoond.'*

Beschrijf tobbers

Je personages moeten bij voorkeur 'loosers' zijn: een bedrogen weduwe, een mislukte schrijfster met meervoudige persoonlijkheidsstoornis, een verliefd stel dat een nooit is getrouwd, een automonteur wiens heldendaad niet wordt erkend, theatermakers die zich hopeloos vertillen aan een internationale productie. Succesvolle ondernemers of sporters horen niet thuis in je roman, evenmin als briljante speurders of kunstenaars. Je moet je personages laten tobben.

De voorgeschiedenis van je personages vertel je niet, behalve als die niet in verband staat met de verhaallijn die er ondanks al je omtrekkende bewegingen toch moet zijn. Als je de voorgeschiedenis wel vertelt, doe je het natuurlijk niet in chronologische volgorde, en je laat in de lucht hangen of die voorgeschiedenis iets te maken heeft met de hoofdlijn. Als je een misdaad hebt laten plegen (foei, je schrijft geen thriller!) dan wordt die nooit opgehelderd of bestraft, zodat de roman toch literair is. Als je roman gaat over *'de keuze tussen overleven en verdwijnen'* dan kun je in een afwijkend lettertype een hoofdstuk invoegen over een zeezeiler die nooit is aangekomen. Of dat iets met de rest van je verhaal te maken heeft, dat doet er niet toe.

Als je het leven van je moeder beschrijft, dan schrijf je natuurlijk vooral over jezelf en over jouw zoektocht naar haar feiten. Je maakt het voor je lezer moeilijker om je verhaal te volgen door haar uitspraken en jouw gedachten allebei in de ik-vorm te schrijven en typografisch geen verschil te laten zien.

Verstop de hoofdlijn

Zorg voor flink wat nevenlijnen die niets met de hoofdlijn te maken hebben en die evenmin als de hoofdlijn tot een oplossing hoeven te komen: een euthanasieverhaal, terwijl de moeder uiteindelijk gewoon dood gaat, brave toneelmakers die in een pornofilm terecht komen en bijverdienen met olijfoliesmokkel, een contract met een fotograaf die de hoofdpersoon heimelijk moet fotograferen, wat de hoofdlijn van het verhaal lijkt te zijn, maar het niet is, een overdaad aan seksscènes die het zicht op de hoofdlijn helemaal verduisteren.

Schrijf ongewoon

Een schrijver die literair wil schrijven gebruikt geen gewone zinnen van 10 tot 20 woorden. Het moeten heel lange zinnen zijn, of heel korte. Bij een heel lange zin weet de lezer aan het eind niet meer hoe hij begon, dus dan is de lezer zeer onder de indruk van jouw overzicht. Bij heel korte zinnen ziet de lezer het verband tussen de zinnen niet. De zinnetjes worden dan net als de woorden in een onoverzichtelijke zin: geen lezer ziet de samenhang. De literaire criticus zal jouw zinsbouw op meerdere niveaus de hemel in prijzen.

Lang of kort moeten je zinnen dus zijn. Iets er tussen in is voor de eenvoudige lezers van de Boektreeks, die een verhaaltje voorgeschoteld willen krijgen. Het toppunt van kwaliteit is een zin die over meerdere bladzijden heen loopt. Dat is vrij eenvoudig te regelen door alle punten door

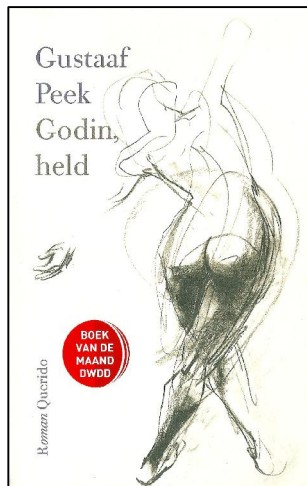
komma's te vervangen. Dat kan je computer wel voor je doen. Zelf moet je dan nog handmatig wat hoofdletters door kleine letters vervangen. Als je dit te gekunsteld vindt, kun je zinnen maken van 80 tot 100 woorden. Dat is net lang genoeg om nog perfect lopende zinnen te houden, waarmee je bewondering afdwingt vanwege je zorgvuldige taalgebruik, maar moeilijk genoeg om de lezer te dwingen de zin nog eens over te lezen en te ontleden. Je kunt ook iets apart bedenken met de interpunctie of de alinea-indeling. Gebruik bijvoorbeeld geen aanhalingstekens bij de dialogen, zodat de lezer zich telkens afvraagt of het een commentaar van de verteller is of een gesproken zin.

Bedenk een aparte vorm

Dat is niet zo gemakkelijk omdat je het haast zo gek niet meer kunt bedenken, of het is al eens geprobeerd. Maar je kunt altijd je fantasie laten werken. Schrijf je verhaal bijvoorbeeld in omgekeerde volgorde en nummer de hoofdstukken van 50 aflopend naar nul. De lezer die zich hiertegen wil wapenen door het boek van achter naar voren te lezen schiet er niets mee op, want als goed literair auteur heb je er wel voor gezorgd, dat er ook van achter naar voren geen samenhang is tussen de hoofdstukken. De recensenten zullen juichen. Wat een *lef om de verhaallijnen grillig te laten!* Je kunt je verhaal ook de vorm geven van een verslag aan een subsidiegever. Maar houd het dan wel zo hilarisch dat geen enkele subsidiegever er in zou trappen.

Voorspelling van de uitslag

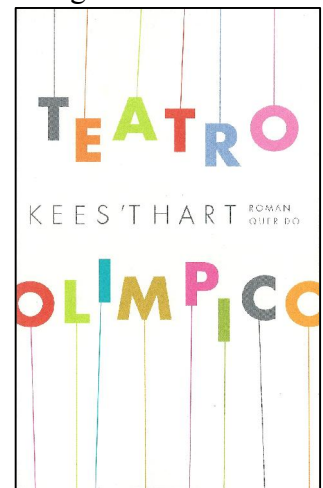
Als een boek aan tenminste 3 van de hier genoemde 5 criteria voldoet, dan is het waard om genomineerd te worden voor een literaire prijs. Op alle genomineerden voor de Librisprijs 2015 is dit van toepassing.

'*Godin, held*' van Gustaaf Peek voldoet aan alle 5 criteria, en is vrijwel onleesbaar doordat de 51 hoofdstukken weinig samenhang hebben, in welke volgorde men ze ook leest. Dit lijkt me dus een grote kanshebber voor de prijs. Een minpuntje is de liederlijke hoeveelheid seks die Peek beschrijft. Zo'n 25 jaar geleden zou het politiek correct geweest zijn om de moed van een auteur te prijzen die dit op papier durfde te zetten. Maar na Jan Cremer en Oek de Jong is elke poging tot nog meer seks niet origineel meer.

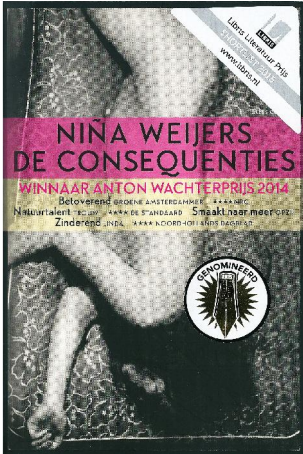
Als ik zelf zou mogen kiezen werd het '*Teatro Olimpico*' van Kees 't Hart. Daarin is in ieder geval sprake van een doorlopende verhaallijn.

De roman geeft een hilarische maar zeer herkenbare beschrijving van het theaterbedrijf in subsidieland in het algemeen en in Italië in het bijzonder. Het verhaal heeft een duidelijke afloop die de lezer al na 50 pagina's voorziet, maar het verhaal wekt bij de lezer voldoende nieuwsgierigheid om tot het eind toe door te lezen. Maar dat zijn overwegingen waar een literaire jury die zichzelf respecteert natuurlijk zijn neus voor ophaalt.

Tussen deze twee uitersten in zit '*De consequenties*' van Niña Weijers. Die roman is zelfs spannend, omdat de lezer tot het eind nieuwsgierig blijft hoe het afloopt. Alleen loopt het niet af: een ontknoping in de vorm van een psychiatrische verklaring voor de vreemde voorvallen in het leven van hoofdpersoon Minnie blijft uit. Als schoolkind had zomaar ineens zes portemonnees in haar tas en ze wist niet hoe ze er aan kwam. Een van die portemonnees was niet eens van een

bezoeker van haar school maar van een hotelgast met wie haar moeder een verhouding had. En

later is ze zomaar zwanger en ze weet niet hoe. De fotograaf die ze de deur heeft gewezen nadat hij ongevraagd naaktfoto's van haar heeft gemaakt en gepubliceerd heeft haar al maanden niet meer aangeraakt, al heeft ze met hem wel een contract dat hij haar heimelijk zal volgen en een fotoreportage van haar zal maken. Als ze daarbij bijna verdrinkt, mag hij haar niet redden, maar ze wordt toch gered door de kinderarts uit haar jeugd, al weet ze niet hoe. Alleen bevoegde literaire critici doorzien, dat dit allemaal te maken heeft met *de keuze tussen overleven en verdwijnen*, waar het in deze roman over zou moeten gaan. Of, zoals de flaptekst zegt *'de realiteit manipuleren zonder zichzelf te verliezen.'* *'Wat een groots debuut, tintelend van ambitie! Een kunstenaarsroman in de beste zin van het woord'* zwijmelt de literaire pers. Dat de roman geen antwoord geeft op de vragen die het verhaal oproept doet er

natuurlijk niet toe. Daar zijn bekroonde romans niet voor. Een minpuntje is wel, dat de roman al de Anton Wachterprijs 2014 heeft gekregen en ook nog kort geleden zelfs de lezersprijs van De Gouden Boekenuil. Een lezersprijs is geen aanbeveling voor een literaire prijs, want lezers begrijpen literatuur niet. Een jury die zichzelf respecteert laat zich daar niet door misleiden.

Alles afwegende vermoed ik toch dat het *'Godin, held'* wordt. Maar als de jury echt smaak heeft, wordt het *'Teatro olimpico'*. Niña Weijers zou net iets te veel over het paard worden getild als de prijs naar haar ging.